

SBORNÍK
Státního okresního archivu
Přerov

Přerov 2009

Obsah

František John Dílo zvonáře Kašpara Geistera z roku 1613 v Lipníku nad Bečvou	5
Jiří J. K. Nebeský Typáře ve fondu hranického muzea	10
Ingrid Silná K historii varhan v kostele svatého Václava v Tovačově	22
Jana Krejčová Z historie Slavkova u Lipníku nad Bečvou	29
Jan Jirka Antonín Dvořák a Přerovsko	51
Petr Kadlec Život a dílo Emila Cigánka s přihlédnutím k jeho pobytu a působení v Hranicích	61
Věra Fišmistrová Sága přerovských rodů. Firma Kyjovští a firma Vrba & Pražák	77
Josef Voltr Výroba kluzáků v Přerově 1933–1937	105
Emanuel Kutálek Polní opevnění na Moravě a opěrný bod Přerov	112
Pavel Kopeček Odbojové skupiny Petičního výboru Věrní zůstaneme a Moravské pětky na Přerovsku v letech 1939–1942	119
Petr Jirák Příběh odbojáře Rajmunda Navrátila z Kojetína	158
Rudolf Štěpančík Kopaná v příměstských částech Přerova	169
Jiří Lapáček Odkaz Raimunda Šidly moravskému dějepisce aneb kde jsme již mohli být	190
Oldřich Fiala Život a práce historičky umění Anny Pavelkové (1943–2009) ...	197
O autorech	208

Petr Kadlec

Život a dílo Emila Cigánka s přihlédnutím k jeho pobytu a působení v Hranicích

V dějinách města Hranic první poloviny 20. století nefiguruje mnoho osobností, které by do nich byly zapojeny výrazněji než protagonista tohoto krátkého příspěvku.

Přestože se Emil Cigánek nenarodil přímo v Hranicích a strávil zde „pouze“ necelou třetinu svého života, zapsal se díky svému působení ve funkci ředitele reálného gymnázia, účinkování ve zdejším kulturním, spolkovém i politickém dění nesmazatelně do místních dějin. Následující příspěvek mapuje život a dílo Emila Cigánka, středem zájmu je jeho působení v Hranicích v letech 1912–1939. Pokud se tímto alespoň částečně přispěje k Cigánkově „zviditelnění“ v očích odborné i široké laické veřejnosti, bude naplněn účel vzniku příspěvku.

Emil Cigánek.
Archiv autora

Mládí a studium

Emil Cigánek se narodil 31. prosince 1872 ve Staré Plesné ve Slezsku (dnes Plesná, okr. Ostrava-město).¹ Vyrůstal spolu s dalšími šesti sourozenci v katolické rodině místního nadučitele. Formování jeho osobnosti poznamenala již v raném věku nesmírně trpká životní zkušenost – ztráta otce, který zemřel v roce 1882 na skvrnitý tyfus. Starost o početné potomstvo tak zůstala na samotné Emilově matce. Při překonávání tohoto obtížného období pomáhala ovdovělé matce významně širší Cigánkova rodina. V březnu 1882 byl tehdy devítiletý Emil odeslán ke svému strýci do Moravské Ostravy, kde dokončil studium obecné školy. Zapsán zde byl do čtvrté třídy, avšak jeho příchodu sem předcházela ještě neúspěšný pokus o přijetí na německou reálku. Tento svůj neúspěch okomentoval později slovy: „*Pokus o přijetí na německou reálku se nezdařil pro mé chabé znalosti němčiny i pro mé mládí.*“²

Po absolvování pátého ročníku obecné školy a úspěšném složení přijímacích zkoušek nastoupil v roce 1883 na nově zřízené matiční gymnázium

- 1 Knihna nacionálií profesorského sboru. SOKA Přerov, fond Gymnázium Hranice, inv. č. 91. Shodný údaj obsahují také osobní výkazy profesorů a dopis Emila Cigánka Místnímu národnímu výboru v Hranicích z 12. 6. 1948 se základními životopisnými údaji. SOKA Přerov, fond Archiv města Hranice (dále jen AM Hranice), kart. 68, inv. č. 680; Tamtéž, Kronika města Hranic za rok 1938, inv. č. 137.
- 2 Kronika města Hranic za rok 1938. SOKA Přerov, fond AM Hranice, inv. č. 137.

v Opavě, jež představovalo důležité centrum formování české inteligence před vznikem Československé republiky na území tzv. Rakouského Slezska i severní Moravy.³ Během osmi gymnaziálních let (1883–1891) na něj, stejně jako i na mnoho dalších, nepochybně působila osobnost Vincence Praska, který stál v čele tohoto ústavu v letech 1883–1895.⁴ Při studiu v Opavě si Cigánek vzhledem k obtížné finanční situaci rodiny musel vypořádat s kondicemi svých vrstevníků. Na svá studijní léta na opavském gymnáziu vzpomínal Cigánek po letech na stranách památníku vydaného k padesátému výročí založení této školy.⁵ Po zdárném vykonání maturitních zkoušek 16. června 1891 nastoupil na podzim téhož roku na c. k. teologickou fakultu v Olomouci. Zde se však nakonec nezdržel dlouho, neboť po úspěšném absolvování prvního ročníku přestoupil na filosofickou fakultu české univerzity do Prahy.

V akademických letech 1892/1893–1894/1895 zde studoval český a německý jazyk, což je jasným dokladem toho, že si své znalosti z němčiny během předchozího studia na gymnáziu v Opavě musel nesmírně rozšířit.⁶

V Novém Městě na Moravě (1895–1912)

Po absolutoriu na české univerzitě započal Emil Cigánek svou profesní dráhu na reálné škole v Novém Městě na Moravě.⁷ Nastoupil na ni 1. října 1895 nejprve jako suplující učitel, od 1. září 1898 pak po získání aproby pro český a německý jazyk pro reálné školy vyučoval již jako definitivní profesor.⁸ Na novoměstské reálce strávil nakonec téměř celých sedmáct let a působil na ní až do konce školního roku 1911/1912. Novému Městu na Moravě náleží v Cigánkově životě velmi významné místo. Založil zde rodinu, získával postupně potřebné zkušenosti v učitelské praxi a publikoval také svá první díla s vlastivědnou a literární tematikou. Do manželského života vstoupil s novoměstskou rodačkou Annou, roz. Čípkovou (narozenu 30. 10. 1881). Jejich svatba se konala 22. srpna 1899 a ze sňatku vzešlo celkem pět dětí – nejstarším dítětem byla dcera Anna (narozena 25. 7. 1900), následoval syn Ladislav (nar. 13. 10. 1901), druhá dcera Olga (nar. 12. 6. 1904) a synové Miloš (nar. 20. 12. 1906) a Bořivoj (nar. 21. 11. 1908).⁹

Z Cigánkovy poměrně bohaté tvorby, která se však ne vždy dočkala svého vydání tiskem, nelze opomenout tři drobné práce, jež vznikly právě v tomto období jeho života. Již v roce 1907 vydal společně s J. J. Píchou *Průvodce po Žďárských horách*. O rok později byl vydán spis *Perštýn a Nedvědice* a v posledním roce jeho působení na novoměstské reálce první část životopisné studie o spisovateli a řediteli této školy Leandru Čechovi, kterou dokončil v následujícím školním roce.¹⁰

Příchod do Hranic

Významným předělem v Cigánkově životě byl rok 1912, v němž jej vedle stěhování do jiného města, zabydlení a zvykání na nové prostředí čekal i profesní postup. V tomto roce jej hranický obecní výbor zvolil ředitelem nově otevřeného městského reálného gymnázia s českým vyučovacím jazykem, po němž se v Hranicích volalo již od převratných změn na místní

komunální politické scéně v roce 1903.¹¹ Otázka vzniku nového gymnaziálního ústavu ve městě se však z nejrůznějších důvodů nedostala více než osm let z roviny proklamací o jeho nezbytnosti v rámci petiční činnosti, projevů při různých příležitostech popř. stížností v regionálním tisku k praktickým krokům. Teprve v říjnu 1911 se tato záležitost dala na schůzi městské rady (18. 10.) znovu do pohybu a bylo usneseno otevřít první třídu reálného gymnázia ve školním roce 1912/1913. Toto rozhodnutí pak potvrdil na svém zasedání v březnu 1912 (23. 3.) i obecní výbor, jehož členové zároveň vyzvali městskou radu, aby mj. navrhla vhodného ředitele. Uchazeči o tento lukrativní post, mezi nimiž figuroval rovněž Emil Cigánek, se vedení města začali ozývat již v listopadu 1911 po zveřejnění záměru hranické radnice v tisku. Většího ohlasu se ale zpráva o plánovaném otevření českého gymnázia dočkala teprve v dubnu 1912. Celkový počet doložených uchazečů se dokonce ustálil až na jedenácti.¹²

Neexistuje doklad, který by přesně vymezoval kritéria pro výběr ředitele nového ústavu. Na základě rozboru dochovaných odmítnutých žádostí lze nepochybně říci, že vedle potřebné erudice a praxe hrála důležitou úlohu (zřejmě i rozhodující) také znalost místního prostředí a mimoškolní činnost – zejm. publikační, ale hlavně osvětová a veřejná – v „národním“, tedy českém duchu. Právě tento fakt rozhodl s největší pravděpodobností o tom, že se Cigánkovo jméno objevilo mezi třemi posledními kandidáty navrženými městskou radou obecnímu výboru ke konečnému výběru. Ten se usku-

- 3 Maticíni gymnázium v Opavě bylo otevřeno od školního roku 1883–1884. Není proto hodnověrný údaj o Cigánkově studiu zde v letech 1882–1891, jež se objevuje v jeho vzpomínkách. S touto mylnou informací pak dále pracovali i někteří autoři, např. NOVOTNÝ, L.: Vzpomínáme ředitele Emila Cigánka. In: Zpravodaj města Hranic a lázní Teplic n. Bečvou 13, 1971, leden, s. 8; TÝŽ: Ředitel gymnázia Emil Cigánek. In: Přehled 2, 1991, 21, s. 4; BEDNÁŘ, V. – INDRA, B. – LAPÁČEK, J.: Kronikáři města Hranic. Hranice 2004, s. 98 (dále jen Kronikáři...).
- 4 Základní informace o tomto významném topografovi, historikovi, pedagogovi, účastníkovi i organizátorovi spolkového života podává Biografický slovník Slezska a severní Moravy. Sešit 1. Opava – Ostrava 1993, s. 94–95.
- 5 CIGÁNEK, E.: Po padesáti letech. In: 1883–1933. Padesát let českého gymnázia v Opavě. Opava 1933, s. 60–65.
- 6 SOKA Přerov, fond Gymnázium Hranice, inv. č. 91.
- 7 Vyšší reálná škola v Novém Městě na Moravě existovala nejprve jako zemská, od 1. 1. 1904 jako státní.
- 8 Aprobaci pro výše uvedené předměty získal 13. 6. 1898.
- 9 SOKA Přerov, fond AM Hranice, kart. 68, inv. č. 680.
- 10 Průvodce po Žďárských horách. Nové Město na M. 1907 (s J. J. Píchou); Perštiny a Nedvědice. Nové Město na M. 1908; Leander Čech. Životopisný nástin. In: Devátá roční zpráva c. k. vyšší reálné školy v Novém Městě za školní rok 1911–12. Nové Město 1912, s. 3–17; Leander Čech – dokončení. In: Desátá roční zpráva c. k. vyšší reálné školy v Novém Městě za školní rok 1912–1913. Nové Město 1913, s. 3–13.
- 11 Požadavek na zřízení českých paralelek při dosavadním ústavu, nebo samostatného gymnázia s českým vyučovacím jazykem figuroval mezi projednávanými a jednomyslně schválenými návrhy městské rady již na čtvrté schůzi obecního výboru, která se konala po vítězství dosavadní české menšiny v komunálních volbách. Zasedání obecního výboru ze dne 18. 9. 1903. SOKA Přerov, fond AM Hranice, inv. č. 144.
- 12 Paradoxně právě Cigánkova žádost, kterou však nepochybně poslal, mezi dochovanými není. Veškeré žádosti uchazečů o ředitelské místo na nově zřizované gymnázium jsou uloženy v SOKA Přerov, fond AM Hranice, kart. 68, inv. č. 681.

tečnil 28. května 1912 a hraničtí zastupitelé rozhodli o Cigánkově provi-
zorním jmenování ředitelem. Při výběru rozhodně nevítežil uchazeč neje-
rudovanější nebo nejzkušenější.¹³ Ostatní neporazila ani osobnost, která
by se nejlépe orientovala v místním prostředí či byla nejvíce publikačně
činná. Vítězem se podle všeho stal ten, kdo dokázal lépe než druzí pře-
svědčit vedení města Hranic o svém nacionálně českém postoji, resp. jeho
pevnosti a „dostatečném“ angažování v českém kulturním, veřejném popř.
osvětovém životě.¹⁴ Potvrzuje to do jisté míry také sám Cigánek v dopise
adresovaném hranickému starostovi JUDr. Františku Šromotovi, v němž
reaguje na své zvolení: *„Bude mou snahou, abych svou prací při správě ústa-
vu i v jiných směrech, pokud mně to bude možno, přispěl k dovršení a upev-
nění Vašeho životního díla, osvobození Hranic z rukou německých.“*¹⁵

Teprve druhý den (29. 5.) po rozhodnutí obecního výboru o Cigánkově
zvolení do funkce ředitele městská rada oficiálně požádala ministerstvo
kultu a vyučování o povolení otevřít ústav a uvést Cigánka do čela pláno-
vaného městského reálného gymnázia. Bylo to opravdu na poslední chvíli,
neboť podle platných regulí bylo nutné o povolení otevřít novou školu v pří-
slušném školním roce zažádat nejpozději tři měsíce před jeho začátkem.
Poté začalo relativně dlouhé čekání na odpověď. To nebylo příjemné nejen
pro vedení města, ale samozřejmě i pro samotného Cigánka, jenž byl stá-
le pracovně vázán v Novém Městě na Moravě. Jasnou v záležitosti zřízení
nového gymnázia v Hranicích bylo až po 20. srpnu 1912, kdy bylo oficiál-
ně povoleno výnosem ministerstva kultu a vyučování. Nelze však tvrdit,
že by se v období květen – srpen 1912 zastavily přípravné práce, nebo
dokonce ustalo navázané spojení mezi vedením města a profesorem Cigá-
kem. Naopak! Nejzávažnější proměny doznala nepochybně otázka umístě-
ní budoucího ústavu, neboť dům čp. 35 na Školním náměstí (později U fary)
byl nahrazen po „dohodě“ s německou školní radou budovou německé chla-
pecké obecné školy na Motošíně. Zamítnuta byla i stížnost zástupců míst-
ní německé menšiny (Franz Kalmann a spol.) adresovaná moravskému
místodržitelství a zemskému výboru, jež byla namířena proti rozhodnutí
obecního výboru z 23. března toho roku.

Cigánek se pochopitelně nepřestával zajímat o dění v Hranicích a s vede-
ním města udržoval korespondenční styk. Již na počátku července se dota-
zoval, v jakém stádiu je zřízení gymnázia. Radil představitelům města, aby
zveřejnili informaci o svém záměru (otevření školy již ve školním roce
1912/1913) v místním tisku. Dával instrukce týkající se vnitřní dispozice
školní budovy (počtu a velikosti místností) a vybavení jednotlivých míst-
ností. Vzorem mu při tom byla novoměstská reálka a městské reálné gym-
názium v Moravských Budějovicích. Vyjadřoval se dokonce také o zájem-
cích na učitelská místa.¹⁶ Tato aktivita byla logickým vyústěním dobové
situace, kdy nebylo možné ztrácet čas a pouze pasivně vyčkávat na roz-
hodnutí ministerstva. Bylo třeba urychleně jednat a neprodleně řešit prak-
tické záležitosti spojené se vznikem nové školy (výběr vyučujících, opatře-
ní školních pomůcek, vnitřní vybavení tříd aj.).

Ministerské povolení z 20. srpna 1912 mělo strategický význam nejen
pro průběh a pokračování dalších příprav na otevření školy, ale i pro Cigán-
ka samotného. Ten byl o jeho udělení informován 22. srpna dopisem od
městské rady, jež ho současně žádala o brzké přestěhování do Hranic a pře-

vzetí přípravných prací. Hozenou rukavicí Cigánek pozvednul a ve své odpovědi ohlásil svůj příjezd na 26. srpna 1912.¹⁷ V té době ještě nebylo zdaleka jisté, kde bude působit v nadcházejícím školním roce, protože žádost hranické městské rady na ministerstvo kultu a vyučování, aby dostal povolení k řízení ústavu, byla odeslána teprve 28. srpna. Úřední definitivní povolení ředitelského místa se mu dostalo až zmocněním moravské zemské školní rady, uděleným na základě ministerského výnosu těsně před začátkem školního roku.¹⁸ Od konce srpna 1912 tedy Cigánek bydlel v Hranicích, městě, o němž sice jistě slyšával jako malé dítě od svého otce, ale které pro něj i jeho rodinu bylo přece jen cizím prostředím.¹⁹ Do nového města se nepřistěhoval sám, neboť jej následovala celá jeho rodina – manželka Anna a pět dětí ve věku 3–12 let.

První léta ve funkci ředitele gymnázia (1912–1918)

Slavnostní otevření městského reálného gymnázia se konalo 19. září 1912 za účasti vedoucích představitelů města, zástupců místních úřadů, rodičů nastupujících studentů i široké veřejnosti.²⁰ O dva dny později byla zahájena pravidelná výuka a do lavic prvního ročníku usedlo celkem 48 zájemců o studium, ve stejný den byli také obecním výborem ustanoveni zbývající členové učitelského sboru. Nastala další fáze ve vývoji gymnaziálního školství v Hranicích, neboť zde vedle nově zřízeného ústavu existovalo ještě státní, tzv. klasické osmileté gymnázium s německým vyučovacím jazykem, jehož historie sahala až do roku 1871. Od roku 1912 v Hranicích koexistovala dvě gymnázia, která se od sebe zásadně odlišovala svým zřizovatelem, vyučovacím jazykem a způsobem organizace výuky. Nemožila si proto konkurovat, naopak se vhodně doplňovala. Velmi rozdílný byl přítom postoj vedení města k oběma ústavům.

13 Na rozdíl od některých jiných uchazečů měl Cigánek kratší učitelskou praxi, nesložil rigorózní zkoušku a jeho aprobace pro český a německý jazyk pro gymnázia proběhla úspěšně až 26. 5. 1912.

14 Nebylo úmyslem autora vysloveným názorem jakkoli zpochybnit Cigánkovy nesporné kvality a předpoklady pro vedení školy, jež se ostatně prokazatelně projevy při jeho působení v Hranicích. Svým tvrzení však chtěl při znalosti kvalit (vzdělání, zkušeností aj.) odmítnutých uchazečů poukázat na „politiku“ vedení města při výběru ředitele pro novou školu, jež měla s ohledem na místní nacionálně heterogenní prostředí a dobovou situaci pro jeho české představitele doslova strategický význam.

15 SOKA Přerov, fond AM Hranice, kart. 68, inv. č. 681.

16 Dopisy Emila Cigánka městské radě v Hranicích z 2. 7., 22. 7. a 24. 7. 1912. SOKA Přerov, fond AM Hranice, kart. 68, inv. č. 681.

17 Dopis Emila Cigánka městské radě v Hranicích z 24. 8. 1912. Tamtéž.

18 Výnos ministerstva kultu a vyučování ze dne 13. 9. 1912, povolení od Zemské školní rady v Brně (dále jen ZŠR) bylo uděleno 20. 9. 1912.

19 Cigánkův otec sice pocházel z nedalekých Partutovic, ale po studiích ve Staré Vodě, Lipníku nad Bečvou a učitelské praxi v rodných Partutovicích se dostal jako učitelský pomocník do Staré Plesné, kde se také oženil a usadil. Neexistují doklady o návštěvě mladého Emila v Hranicích. Sám Cigánek ve svých vzpomínkách ani nic podobného nepotvrzuje, naopak se jasně vyjadřuje v opačném smyslu.

20 Podrobněji o slavnostním otevření gymnázia např. Otevření českého reálného gymnasia v Hranicích. In: Hlasy z Pobečví [ze dne 21. 9. 1912] 14, 1912, 38, s. 1; CIGÁNEK, E.: Snahy města o českou střední školu. In: 1. výroční zpráva Městského reálného gymnasia v Hranicích za školní rok 1912–13. Hranice 1913, s. 7–8.

Cigánek se po svém nástupu do čela gymnázia ocitl v poměrně nesnadné pozici. V prvé řadě si musel se svou rodinou zvykat na zcela nové prostředí. Stal se ředitelem školy, jež byla doslova vysněnou pro českou mluvící elitu hranické obce. Z titulu zastávané funkce se proto ocitl pod velmi pečlivým drobnohledem místní městské rady, obecních zastupitelů, ale i široké veřejnosti z Hranic a blízkého okolí. Navíc neměl s vedoucí pozicí doposud žádné zkušenosti. Nelze opomenout ani důležitý fakt, že se nová škola teprve formovala, s přibývajícím počtem žáků postupně rozšiřovala, a bylo tudíž nutné reagovat nesmírně pohotově a přitom adekvátně na její vzrůstající potřeby. Cigánek se však dokázal velmi dobře vyrovnat se všemi vnějšími tlaky i problémy, s nimiž se musel ve své funkci potýkat. Celých 21 let byl ředitelem, jenž vedl vzorně hranické gymnázium a představoval významný faktor rozvoje a růstu prestiže ústavu.

Doslova „prubířským kamenem“ pro něj bylo bezesporu právě prvních šest let úřadování. V prvních dvou školních letech se postupně otevřely dva ročníky, byly založeny a začaly se rozšiřovat školní knihovny – učitelská a žákovská – i sbírky učebních pomůcek. Od počátku existence reálného gymnázia se rozvíjel také systém podpory jeho studentů. Utvářel se učitelský sbor, jehož členové si zvykali na nové prostředí i kolegy, podobně jako Cigánek na vedení podobného kolektivu a školy vůbec.

Zcela specifické a velmi problematické období vývoje gymnázia představovala válečná léta 1914–1918, která pochopitelně kladla větší nároky na jeho vedení. Zřizovatelem školy bylo město, jehož primární starostí se v této obtížné době zcela logicky stalo zabezpečení chodu města jako celku. To však neznamená, že by přestalo podporovat „své“ gymnázium. Formující se ústav se ale musel více spolehnout „sám na sebe“ při řešení praktických problémů spojených s realizací výuky a každodenním životem (obsazování učitelských míst, poskytnutí místnosti aj.). Závěrečnou instancí v rozhodování zůstávalo i nadále vedení města, ale díky nesmírně flexibilnímu, organizačně velmi zdatnému řediteli Cigánkovi mělo značně usnadněnou pozici a jednalo ve většině případů pouze o předem pečlivě připravených záležitostech.

Opravdu výrazný zásah do výuky na gymnáziu představovala nutnost přemístit školu z původní budovy na *Motošíně*. Důvodem bylo využívání dosavadních prostor školy erárem, nejprve pro účely odvodního střediska, po odchodu zeměbranců k umístění rezervní vojenské nemocnice. Pro gymnázium to znamenalo jediné – bylo třeba urychleně nalézt vhodné místo, kde by se mohla v blízkém se školním roce konat výuka. Tento problém byl vyřešen uvolněním dvou místností v tehdejší radnici, v jejichž improvizovaných podmínkách pak probíhala výuka až do návratu gymnázia do původní budovy na počátku listopadu 1915.²¹ První světová válka přinesla „Cigánkově“ gymnáziu i další nesnáz, s níž se muselo vyrovnat. Několikrát byla krátkodobě omezena nebo úplně přerušena výuka určitých předmětů (obzvláště tělesné výchovy, latiny, německého a francouzského jazyka nebo kreslení), protože chyběli příslušní vyučující.²² Od počátku školního roku 1914/1915 scházeli v učitelském sboru Albert Hrab, Karel Koupil a Richard Hapala a žádný z nich se během války potom již na gymnázium nevrátil.²³ V otázce personálního složení profesorského sboru se městské reálné gymnázium ve srovnání s ústavem s německým vyučovacím jazykem nacházelo v horší pozici. Nemělo totiž „pouze“ nalézt náhradu za nepřítomné uči-

tele, ale v souvislosti s tím, že se postupně rozšiřovalo (během války otevřeny 3. až 7. ročník), bylo zapotřebí ještě dále doplňovat nedostatečné složení profesorského sboru. Hlavní odpovědnost za zdárné vyřešení tohoto dlouhodobého problému spočívala právě na Cigánkovi, který jej dokázal úspěšně ve spolupráci s vedením města řešit.

O tom, zda uspěl Emil Cigánek v prvních šesti letech vykonávání své ředitelské funkce, nesvědčí jen pozitivní hodnocení jeho i celé školy během inspekčních návštěv gymnázia, ale zejména nezpochybnitelný fakt, že se přes značně improvizované podmínky podařilo zajistit zdárný chod školy a její každoroční rozšiřování.²⁴

Ředitelem gymnázia v éře první republiky (1918–1933)

Vznik československého státu představoval významný mezník v dějinách hranického školství, v jejich rámci pak pochopitelně i gymnaziálního. Obecně lze říci, že se v Hranicích podobně jako na jiných místech nové republiky projevovala tendence na jedné straně evidentní podpory v zakládání, resp. vydržování škol s českým vyučovacím jazykem, na druhé straně byly příznačné snahy o vyrovnání disproporce mezi počtem škol (v hranickém případě aplikováno také u tříd nižšího i středního školství, na nichž se vyučovalo česky, a menšinovými ústavami, především těmi německými.²⁵ Prostředkem k němu byla vedle zvyšování počtu českých také redukce ostatních škol (tříd), zejména německých. Tato forma byla zároveň nejlevnější, neboť uvolněné prostory byly využívány k umístění tříd rozšiřovaných, popř. nově zakládaných českých škol v dané lokalitě. Jedním z měst, kde se projevil výše naznačený trend, byly rovněž Hranice.²⁶ V místním gymnaziálním školství probíhaly v letech 1918 až 1922 paralelně tři procesy, mezi nimiž prokazatelně existovala přímá souvislost. Jednalo se o úsilí o likvidaci zdejšího státního gymnázia s německým vyučovacím jazykem, postátnění českého městského reálného ústavu a konečné vyřešení velmi ožehavé otázky umístění druhé jmenované školy. Právě v tomto období se Cigánek výrazně angažoval ve prospěch zájmů „svého“ gymnázia, a náleží mu proto významný podíl na výsledcích, jichž bylo dosaženo.

-
- 21 Vyučování v původní budově probíhalo opět od 3. 11. 1915. Třetí výroční zpráva Městského reálného gymnasia v Hranicích za školní rok 1914–5 a 1915–6. Hranice 1916, s. 3. Velmi výstižný popis provizorních prostor podal zemský školní inspektor Alois Vlk v protokolu po své inspekci reálného gymnázia. Inspekční protokol z 24. 4. 1915. SOKA Přerov, fond Gymnázium Hranice, inv. č. 90.
 - 22 Patrně nejhorší situace nastala ve školním roce 1917/1918, kdy byl až do Vánoc omezen počet hodin hned u čtyř předmětů najednou (latina, čeština, němčina a francouzština). Pátá výroční zpráva Městského reálného gymnasia v Hranicích za škol. rok 1917–18. Hranice 1918, s. 4. Jinými důvody neuskutečnění výuky byla také dočasná účast vyučujících při aprovizačních, popř. rekvizičních pracích.
 - 23 Kvůli absenci Richarda Hapaly se na gymnáziu ve školním roce 1914/1915 nevyučovalo zpěvu, jenž byl ve škole nepovinným předmětem. Jeho výuka byla obnovena až v následujícím roce díky příchodu Františka Béma, resp. Vladimíra Hapaly.
 - 24 Inspekční protokoly z let 1913–1918. SOKA Přerov, fond Gymnázium Hranice, inv. č. 90.
 - 25 Obecně ke školské problematice po vzniku Československé republiky ve zkratce, ale velmi výstižně KÁRNÍK, Z.: České země v éře první republiky (1918–1938). Díl první. Vznik, budování a zlatá éra republiky (1919–1929). Praha 2000, s. 187–190.

Snahy o převedení městského reálného gymnázia do státní správy pramenily z neschopnosti města podílet se i nadále na financování tak nákladného „podniku“, jakým tento ústav bezesporu byl. Postátnění školy představovalo důležitý předpoklad nejen pro další rozvoj školy, ale vzhledem k finančním možnostem města také zvyšovalo šanci na zachování její existence. Myšlenka na převedení do státní správy vzešla zřejmě z hranického Národního výboru, který se ustavil již 29. října 1918 a v prvních týdnech československého státu převzal de facto rozhodující úlohu samosprávných orgánů (obecního výboru a městské rady), které se v počátečním období nové republiky scházely jen velmi sporadicky.²⁷ Mezi jeho zástupci figurovali čelní představitelé místního politického, hospodářského a kulturního života a středoškolské instituce zastupoval na jeho zasedáních právě Cigánek. Na řešení školských otázek byl v listopadu 1918 při Národním výboru zřízen školský odbor, jehož členem byl vedle Cigánka také odborný učitel Josef Šindel.²⁸ Právě odsud se s největší pravděpodobností přenesla myšlenka postátnit reálné gymnázium na zasedání městské rady (26. 11. 1918) a obecního výboru (28. 11.), na němž bylo rozhodnuto podat žádost na ministerstvo školství a národní osvěty. Úsilí převést školu pod správu státu nepřinášelo dlouho žádný konkrétní výsledek, což vedlo ke vzniku iniciativy profesorského sboru gymnázia i jeho ředitele.²⁹ Posun v celé záležitosti nastal teprve v lednu 1920, kdy bylo ministerským výnosem konečně rozhodnuto o převedení gymnázia do státní správy. Definitivního potvrzení smlouvy se státem se však město dočkalo až v červenci 1921.³⁰ Na základě toho pak bylo gymnázium převedeno ze správy obce do státní zpětně s platností od 1. ledna 1920, ke stejnému datu bylo následně na konci roku 1921 provedeno rovněž vyúčtování s hranickou obcí. Jak vidno, Emil Cigánek stál zřejmě nejen u samotného počátku úsilí o postátnění, ale zároveň během něj také sám vyvíjel iniciativu k jeho co nejrychlejšímu uskutečnění.

Otázka převedení městského reálného gymnázia do správy státu měla přímou souvislost se snahou o zrušení místního státního gymnázia s německým vyučovacím jazykem a s konečným vyřešením problému umístění rozšiřujícího se reálného ústavu. Existence dvou gymnaziálních ústavů, navíc jednoho německého, financovaných ze státních prostředků ve městě o velikosti Hranic (podle sčítání z roku 1921 měly 9 303 obyvatel), by byla pro stát jistě přílišným přepychem. Tento fakt tak poněkud znesnadňoval pozici hranických představitelů při vyjednávání se státními úřady. Zástupci města si toho byli vědomi, a zřejmě hlavně proto vyvíjeli již od počátku roku 1919 úsilí o uzavření německého gymnázia.³¹ Kýženeho výsledku však bylo dosaženo až na základě ministerského výnosu z června 1920.³² Likvidace dosavadního státního ústavu hrála důležitou roli i z jiného důvodu, jenž byl ale s výše uvedeným úzce spjat. V souvislosti s tím, že od počátku existence reálného gymnázia narůstal počet jeho studentů a tříd, bylo nutné nalézt pro něj adekvátní prostory, neboť kapacita budovy na Motošíně se stala po několika letech fungování již naprosto nedostačující.³³ Navíc důležitý argument pro postátnění představovalo také umístění popř. stav školní budovy, protože státní úřady neměly zájem vynakládat další značné prostředky na její výstavbu, nebo významnou rekonstrukci. Při řešení problémů souvisejících se školní budovou se od počátku výrazným způsobem angažoval právě ředitel gymnázia Cigánek. Hlavně on se stal krátce po

vzniku Československé republiky hlavním propagátorem myšlenky umístit realné gymnázium do uvolněných prostor po Vyšší vojenské realné škole, jež byla součástí rozsáhlého komplexu staveb bývalých rakousko-uherských vojenských ústavů.³⁴ V písemném styku byl přímo s ministerstvem národní obrany, v jehož čele stál Václav Klofáč, který svým nařízením nejprve povolil převedení všech místností bývalé reálky (s výjimkou čtyř místností určených pro případné potřeby místního vojenského velitelství) i s jejich úplným zařazením do správy realného gymnázia.³⁵ Ve velmi krátké době však byla celá věc přehodnocena a gymnáziu byly ponechány pouze tělocvična se sbírkami a místnosti určené pro výuku fyziky, resp. chemie. Zde poté probíhala ve zbývající části školního roku 1918/1919 výuka příslušných předmětů.³⁶ Definitivní konec úvah o využití areálu vojenských ústavů pro účely gymnázia (i hranických škol obecně) přineslo srpnové zasedání obecního výboru, na němž byli jeho členové informováni, že v kom-

-
- 26 Nejzávažnějšími změnami, k nimž zde došlo v oblasti školství během prvních let Československé republiky, byl konec bývalých rakousko-uherských vojenských ústavů (1918), založení Československé vojenské akademie na jejich místě (1920), zrušení Vyšší lesnické školy s německým vyučovacím jazykem (1921) a přestěhování české střední lesnické školy do jejich prostor (od 1920), významná redukce nižšího německého školství (1919–1924) a současně uskutečňované rozšiřování českého nižšího školství, likvidace obecné židovské školy (1919) a státního gymnázia (1922).
- 27 V říjnu se sešli členové Národního výboru dvakrát, v listopadu sedmkrát a v prosinci čtyřikrát. Obecní výbor zasedal v nových poměrech poprvé 28. 11. 1918, poté až 28. 1. 1919. Rada města Hranic se sešla v období od 28. října do konce roku 1918 pouze třikrát.
- 28 Školský odbor vznikl na schůzi Národního výboru dne 17. 11. 1918.
- 29 Zástupci z řad profesorského sboru adresovali 31. 5. 1919 dopis (resp. žádost) na ministerstvo školství a národní osvěty, Cigánek byl v kontaktu s Ústředním spolkem českých profesorů v Praze (viz odpověď tohoto spolku Cigánkovi z 5. 9. 1919). SOKA Přerov, fond Gymnázium Hranice, kart. 6, inv. č. 115; Tamtéž, fond Cigánek Emil, kart. 1, inv. č. 7.
- 30 Výnos ministerstva školství a národní osvěty z 8. 1. 1920 čís. 59505. Potvrzení smlouvy výnosem ZŠR z 26. 7. 1921 čís. 26331.
- 31 Zasedání obecního výboru z 28. 1. 1919. Protokolní kniha o schůzích obecního výboru 1912–1933. SOKA Přerov, fond AM Hranice, inv. č. 145. Ze zápisu o tomto zasedání je zřejmé, že si hraničtí zastupitelé byli jasně vědomi přímé souvislosti a důležitosti otázky zrušení německého gymnázia a postátnění českého, když se usnesli, aby bylo zakročeno na příslušných místech proti „německému gymnáziu, aby bylo uzavřeno jako zbytečné a náklad tím ušetřený věnován byl na postátnění městského realného gymnasia v Hranicích“.
- 32 Výnos ministerstva školství a národní osvěty ze 14. 6. 1920 čís. 26966.
- 33 Zcela jasně se v tomto smyslu vyjádřil již v roce 1913 při své inspekci zemský školní inspektor Alois Vlk, když o školní budově konstatoval: „Vyhovuje i polohou i rozsahem pro nižší třídy gymnasia (bez poboček) měrou uspokojivou.“
- 34 S uvolněným areálem se v hranickém prostředí počítalo jako s místem pro nižší (obecné a měšťanské) české školy, příp. městské realné gymnázium.
- 35 Nařízení ministra národní obrany z 28. 2. 1919 adresované ředitelství městského realného gymnázia, které bylo jeho řediteli doručeno 3. 3. 1919. SOKA, fond Cigánek Emil, kart. 1, inv. č. 7.
- 36 Z kontextu zápisků Emila Cigánka vyplývá, že se ještě 3. 3. (příp. 4. 3.) 1919 vydal i s rozkazem na místní vojenské velitelství, které prozatím spravovalo areál bývalé vojenské reálky. Zde mu však byl předložen nový rozkaz od ministra Klofáče, který rušil platnost předchozího (z 28. 2. 1919).

plexu budov bude od 1. ledna 1920 zřízena „*dvouletá vojenská akademie*“.³⁷ Reálné gymnázium se ale nových prostor nakonec přece jen dočkalo. Po školních letech 1918/1919 a 1919/1920, kdy výuka probíhala ve více objektech, se před zahájením školního roku 1920/1921 přestěhovalo gymnázium jako celek do objektu německých škol u fary, uvolněného po „dohodě“ s německou místní školní radou. Svého konečného a doposud posledního umístění se škola dočkala až na základě ministerského rozhodnutí z 20. srpna 1921, kdy bylo povoleno přestěhovat nedávno postátněný ústav do budovy státního gymnázia s německým vyučovacím jazykem, o jehož osudu bylo rozhodnuto již od června 1920. Po školním roce 1921/1922, který, jak uvedl Cigánek „...*prožily svorně pod jednou střechou*“, se jediným uživatelem objektu stalo pouze státní reálné gymnázium.³⁸

Konsolidace profesorského sboru v poválečném období (1918–1922) provedená pod Cigánkovým vedením, jeho osobní účast, iniciativa, organizační schopnosti a kontakty s představiteli místní politické scény v úsilí o postátnění gymnázia a definitivní vyřešení otázky umístění ústavu položily pevný základ pro zdárný rozvoj školy v době první Československé republiky.

Cigánek stál v čele gymnázia až do konce školního roku 1932/1933 a pod jeho vedením se ustálilo složení profesorského sboru, začaly se konat každoroční maturitní zkoušky (od školního roku 1919/1920), dále se také rozvíjel systém podpory studentů. V něm sice nedošlo k zásadní proměně ve formě poskytované pomoci, ale změnila se jeho organizace – původní Podpůrný fond gymnasijsní, který byl přičleněn ke Školskému spolku Galaš, se v roce 1920 přetransformoval na Spolek pro podporu chudých studujících českého reálného gymnasia v Hranicích. V roce 1930 se uskutečnila další změna stanov a názvu spolku a vznikl Spolek přátel střední školy v Hranicích. V čele obou podpůrných spolků stál až do svého odchodu z aktivní služby právě Cigánek.³⁹ Postupně také rostla prestiž ústavu, jehož absolventi se začali uplatňovat od dvacátých let v praktickém životě, nebo pokračovali v dalším studiu na vysokých školách. Příklad hranického reálného gymnázia jasně potvrdil, že schopné a stabilní vedení je jednou z důležitých podmínek rozvoje každé instituce. U sledovaného gymnázia byl jeho zosobněním ředitel Emil Cigánek.

Vedení gymnázia opustil Cigánek na vlastní žádost na konci školního roku 1932/1933, kdy odešel nejprve na dovolenou změněnou od 31. prosince 1933 na trvalý odpočinek.⁴⁰ Po celou dobu úřadování ve funkci ředitele nebyly vůči Cigánkovi žádné námitky a s jeho prací panovala spokojenost. Sám Cigánek byl se svým účinkováním rovněž spokojen, stejně jako s pracovním kolektivem, v jehož čele stál.⁴¹ Jeho dočasným nástupcem se stal profesor Karel Koupil, jenž působil ve funkci zatímčinného správce až do nástupu nového ředitele Floriána Beneše ve školním roce 1934/1935. Svůj odchod do penze, uskutečněný ne zcela dobrovolně, okomentoval Cigánek po letech slovy: „*Do výslužby jsem odešel na vlastní žádost, když se naléhalo na zaměstnance starší 60 let, aby ustoupili mladším kandidátům, ačkoli jsem se cítil tělesně i duševně zcela způsobilým k další službě.*“⁴² Po ukončení aktivní kariéry se Cigánek rozhodl usadit v Hranicích, městě, k němuž během 21 let svého působení velmi přilnul a s jehož děním byl úzce spjat.

Mimoškolní činnost, aktivity v důchodě, rodina a zájmy⁴³

Emil Cigánek nepatřil v žádném případě mezi osobnosti, které by trávi-ly veškerý čas mimo svou hlavní pracovní činnost pouze pasivním odpočín-kem.⁴⁴ I když práce ředitele reálného gymnázia byla nesmírně vyčerpávající, odpovědná a časově náročná, zapojoval se velmi aktivně – jako účastník i organizátor – do hranického spolkového, kulturního a do jisté míry také politického života. Již krátce po svém příchodu do Hranic byl zvolen členem besedního výboru nejvýznamnějšího místního spolku Občanské besedy „Jurik“ (22. 2. 1913) a na stejné schůzi jej chtěli někteří členové dokonce ustanovit starostou spolku. Tuto iniciativu Cigánek zcela v duchu své přirozené skromnosti odmítl, a byl proto zvolen „pouze“ náměstkem (místostarostou) spolku. Funkci náměstka poté vykonával až do svého zvolení starostou v roce 1922 (23. 9.). Jako vedoucímú představitelem Občanské besedy „Jurik“ náleží Cigánkovi velký podíl na její obrodě a přeměně na pěvecký a hudební spolek. V čele besedy stál až do svého odchodu z Hranic v roce 1939.⁴⁵ Jinými místy, v nichž se výrazně angažoval, byla kuratoria městského muzea a místní hudební školy. Jeho bohatých zkušeností a schopností využívaly také odbory zřizované při obecním zastupitelstvu – školský a kulturní. Činný byl rovněž v okresním osvětovém sboru, kde zastával post místopředsedy. Jako předseda působil v Knihovním spolku a téměř šestnáct let (1920–1936) také v Knihovni radě města Hranic.⁴⁶ Již od svého příchodu do Hranic v roce 1912 byl Cigánek aktivním členem hranického Sokola. O svém působení v této tělovýchovné organizaci se krátce, avšak poměrně výstižně vyjádřil v úvodu památníku věnovaného jejím dějinám: „*Nebyl jsem sice mezi vedoucími členy Sokola, ale po celých 25 let (1912–1937, pozn.*

37 Zasedání obecního výboru z 22. 8. 1919.

38 Ve školním roce 1921/1922 se v jedné budově nacházely třídy českého ústavu a zbývající třídy německého gymnázia (třetí, čtvrtá a osmá). Státní gymnázium s německým vyučovacím jazykem již nebylo ve školním roce 1922/1923 oproti původním předpokladům otevřeno.

39 Nahrazen byl pro školní rok 1933/1934 dr. Aloisem Němcem. Od roku 1934 se stal předsedou spolku nový ředitel školy Florián Beneš.

40 Cigánkova žádost o trvalý odpočinek byla schválena výnosem ministerstva školství a národní osvěty ze 14. 9. 1933 čís. 99. 092/33 – II/3. I zde byly oceněny jeho zásluhy při vedení gymnázia.

41 Potvrzuje to např. Cigánkův pozdrav učitelskému sboru a studentům při jeho loučení 31. 12. 1933. SOkA Přerov, fond Gymnázium Hranice, kart. 8, inv. č. 120.

42 Kronika města Hranic za rok 1938. SOkA Přerov, fond AM Hranice, inv. č. 137.

43 V této kapitole se nevěnuji Cigánkově činnosti publikační, nevydaným pracím a excerptům k hranickým dějinám, které jsou předmětem samostatné kapitoly věnované jeho tvorbě. Určitou výjimkou je jen zařazení tvorby kronikářské, jež však souvisela s jeho prací ve funkci kronikáře. Nezmiňuji rovněž jeho působení v podpůrných spolcích gymnázia, o nichž již bylo pojednáno na jiném místě.

44 V následujícím textu se zaměřuji ve shodě s předmětem zájmu tohoto příspěvku jen na Cigánkovy aktivity v době jeho působení v Hranicích (1912–1939).

45 Dne 23. ledna 1933 byl Cigánek zvolen dokonce čestným členem spolku. Kronika Občanské besedy „Jurik“ v Hranicích 1862–1938. SOkA Přerov, fond Občanská beseda „Jurik“, inv. č. 1.

46 Do knihovni rady byl zvolen na zasedání obecního zastupitelstva z 1. 10. 1920 na návrh výboru Knihovního spolku. V jejím čele stál až do července 1936. SOkA Přerov, fond AM Hranice, kart. 135, inv. č. 945.

*autora) jsem jeho členem, účastnil jsem se v té době všech významných podniků sokolských a bedlivě sledoval, kde k tomu byla příležitost, život Jednoty.*⁴⁷ Cigánkovy aktivity směřovaly i do oblasti sportovní, neboť sport patřil mezi jeho oblíbené zájmové činnosti. Již ve svém mládí se věnoval lyžování, postupně dal přednost tenisu, plavání a bruslení.⁴⁸ V roce 1923 se jeho výborné organizační schopnosti uplatnily i na sportovním poli, neboť stanul jako předseda v čele tenisového odboru SK Hranice, oddílu, v němž patřil mezi nejlepší reprezentanty svého času také jeho nejmladší syn Bořivoj. Do politického života v Hranicích zasáhl vedle své činnosti v odborech pracujících při obecním zastupitelstvu (školském a kulturním) zřejmě nejvíce v roce 1918, resp. v prvních měsících po vzniku republiky v rámci činnosti zřízeného Národního výboru a jeho školského odboru. S vedoucími představiteli města byl až do postátnění školy vzhledem k zastávané funkci ředitele ústavu, jehož zřizovatelem bylo město, v pravidelném pracovním styku. Navázané kontakty s řadou z nich nebyly zprůhrány ani v dalším období, změnil se pouze jejich charakter: z pracovních schůzek se stala setkání při různých kulturně společenských příležitostech, popř. přátelské návštěvy.

Spolkového života a společensko-sportovního dění se v Hranicích účastnila vedle samotného Cigánka i celá jeho rodina. Manželka Anna byla členkou místní Národní jednoty. Oba manželé pak společně zpívali v pěveckém sboru Jurik a navštěvovali pravidelně také místní českou společnost, která se scházela v Besedě, Tunelu, Kufru, u Skřídlů a později i v hotelu Brno. Také Cigánkovy děti, jež úspěšně absolvovaly „otcovo“ gymnázium, byly svými rodiči vedeny ke sportovní a kulturní činnosti.⁴⁹ Kromě členství v místním Sokolu a Junáku se věnovaly hudbě v hranickém orchestru a sboru.⁵⁰ V profesním životě na sebe ze všech Cigánkových dětí upozornil a do dějin se nejvýrazněji zapsal zcela nepochybně syn Ladislav (1901–1975), jenž sehrál důležitou úlohu v procesu formování technické inteligence na Slovensku ve 40. až 70. letech 20. století.⁵¹

Významnou zájmovou oblast Emila Cigánka, které se však s ohledem na pracovní zaneprázdnění a bohaté mimoškolní aktivity mohl ve větší míře věnovat až po svém odchodu do penze, představovala vlastivědná práce, především regionální dějiny 19. a 20. století. S problematikou tzv. soudobých dějin úzce souvisí jeho činnost ve funkci kronikáře města Hranic. Touto úlohou byl pověřen v květnu 1935 a měl navázat na práci, kterou před ním vykonal Čeněk Kramoliš (1862–1949), jehož zápisky končily dubnem 1935.⁵² Cigánek se však rozhodl zahájit svůj záznam hranických událostí již od začátku tohoto roku. S jeho nástupem do funkce kronikáře se zásadně změnila forma vedení kroniky – nově byla psána na stroji na volné listy. Tyto měly být po třech letech svázané do pevné knihy. První Cigánkem psaná kronika obsahuje zápisy o dění v Hranicích i blízkém okolí v letech 1935–1937.⁵³ Autorovi se v ní podařilo poměrně úspěšně začlenit regionální události do obecných souvislostí. Pro kroniku je charakteristická pečlivost záznamů a přehlednost. Svým zpracováním vypovídá nejen o přehledu svého autora, ale i o jeho značném smyslu pro systematickosti. Obdobnou charakteristiku je možné uplatnit rovněž pro druhý svazek kroniky zpracovávané Cigánkem, která obsahovala zápisy z roku 1938. K tomuto svazku byl navíc později připojen dopis adresovaný místnímu národnímu výboru z 12. června 1948, v němž Cigánek uvedl svá základní

životopisná data a poskytl poznámky s vlastními vzpomínkami na dění v Hranicích v letech 1938 a 1939, popisující sugestivně atmosféru ve městě i kontroverzní téma soudobých vztahů mezi místními Čechy a Němci.⁵⁴

Dílo vydané a rukopisné

Předkládaná studie se zaměřila především na životní osudy a činnost Emila Cigánka v různých sférách lidských aktivit. Není úmyslem se věnovat detailnímu rozboru jeho tvorby, která by si jej jistě zasloužila. Současně však nelze Cigánkovo dílo zcela ignorovat, neboť bez něj by obraz jeho života nebyl zdaleka úplný. Následující text se proto pokusí alespoň nastínit tématické zaměření Cigánkova vydaného i nevydaného díla a poukázat na jeho rozsah.

Cigánkova tvorba úzce souvisela s jeho zájmem o vlastivědnou problematiku regionu, v němž zrovna pracoval a žil. Ještě před odchodem z Nového Města na Moravě vyšly tiskem tři drobné práce, ale stěžejní část jeho publikační činnosti byla úzce spjata zejména s pobytem v Hranicích (1912–1939).⁵⁵ Doménou jeho badatelského zájmu byly hlavně hranické dějiny po roce 1800, druhé těžiště potom představovala osobnost místního významného osvícence Josefa Heřmana Agapita Gallaše (1756–1840).

V hranických dějinách 19. a 20. století věnoval Cigánek svou pozornost převážně dějinám zdejšího nižšího i středního školství, komunální politiky, spolkovému životu a německé menšině. Místními dějinami se začal zabývat již krátce po svém příchodu do Hranic, kdy se v souvislosti s vykonáváním funkce ředitele nově zřízeného gymnázia pokusil zrekapitulovat historii úsilí o zřízení této školy. Výsledkem byl jeho příspěvek „Snahy města Hranic o českou střední školu“, jenž byl otištěn v první výroční zprávě reálného gymnázia v roce 1913.⁵⁶ Na stejném místě zveřejnil na konci 20. let také další dva články věnované dějinám gymnaziálního školství v Hranicích. Nejprve se v roce 1928 ohlédl v článku „Deset let našeho ústavu za republiky

47 Padesát let Sokola Hranice 1887–1937. Památník Sokola v Hranicích vydaný v padesátém roce trvání jednoty. Uspoř. Emil Cigánek. Přerov 1937, s. 7.

48 První ředitel českého reál. gymnasia v Hranicích šedesátníkem. In: Přehled [z 1. 1. 1933] 4, 1933, 1, s. 2.

49 Nejstarší Anna navštěvovala gymnázium v letech 1914–1920, když byla na základě přijímací zkoušky přijata do třetí třídy školního roku 1914/1915. Ladislav zde vystudoval všech osm ročníků v letech 1912–1920. Studium v celé délce absolvovali také mladší Olga (v letech 1915–1923), Miloš (1917–1925) a nejmladší Bořivoj (1919–1927). Příslušné hlavní katalogy gymnázia. SOKA Přerov, fond Gymnázium Hranice.

50 CIGÁNEK, B.: Vyrůstali jsme na gymnasiu... In: Zpravodaj města Hranic a lázní Teplíc n. Bečvou 13, 1971, leden, s. 10.

51 Základní životopisná data a výběrová bibliografie Ladislava Cigánka viz KADLEC, P.: Cigánek, Ladislav. In: Biografický slovník Slezska a severní Moravy. Nová řada. Sešit 11. (23). Ostrava 2008, s. 22–23. Tamtéž je zveřejněn i biogram Emila Cigánka (s. 21–22).

52 Podrobněji o osobě Čeňka Kramoliše BEDNÁŘ, V. – INDRA, B. – LAPÁČEK, J.: Kronikáři..., s. 94–98.

53 Kronika města Hranic za léta 1935–1937. SOKA Přerov, fond AM Hranice, inv. č. 136.

54 Úplný text Cigánkových vzpomínek na léta 1938 a 1939 přístupněji v publikaci BEDNÁŘ, V. – INDRA, B. – LAPÁČEK, J.: Kronikáři..., s. 102–114.

55 Citace Cigánkových děl, vytvořených před jeho příchodem do Hranice viz pozn. č. 10.

56 Snahy města Hranic o českou střední školu. In: 1. výroční zpráva Městského reálného gymnasia v Hranicích za školní rok 1912–13. Hranice 1913, s. 3–8.

1918–1928“ za uplynulou dekadou ústavu, v jehož čele stál.⁵⁷ Vedle stěžejních otázek ohledně umístění a postátnění školy zde pojednal krátce také o školních slavnostech, studentech (a jejich podpoře) a vyučujících. O rok později se ve stati „Střední škola v Hranicích. 50 let německého gymnasia“ zabýval starším hranickým gymnáziem.⁵⁸ V tomto případě se jedná o studii víceméně analytického charakteru, která je nepochybně faktograficky přínosná. Poměrně velký prostor je v ní věnován pojednání o školní budově, dále upřel Cigánek svou pozornost zejména na studenty a profesorský sbor. I když název článku naznačuje, že jeho předmětem by mělo být v podstatě celé období existence tohoto gymnázia, zabýval se jeho autor ve větší míře pouze (a to ještě velmi stručně) léty 1871–1884. Cigánek se při psaní výše uvedeného příspěvku nedokázal bohužel na několika místech plně oprostít od nacionálního cítění, což mu pak nedovolilo ocenit nesporný význam této školy, čímž poněkud znehodnotil vynaložené úsilí. K problematice zdejšího gymnaziálního školství se znovu v rozsáhlejších díle vrátil v roce 1937 na stranách památníku vydaného při příležitosti 25. výročí založení českého reálného gymnázia v Hranicích. První ze dvou jeho zde otištěných studií pojednává o událostech, které předcházely založení tohoto ústavu, druhá vznikem gymnázia v roce 1871 a jeho osudy v prvních letech existence.⁵⁹

Obecně lze konstatovat, že se Cigánkova badatelská aktivita i publikační činnost koncentrovaly hlavně do 30. let, vyvrcholily však teprve v jeho důchodového věku, kdy jim mohl věnovat přece jen více času než v předchozím období. Důkazem toho je mj. celá řada článků o dějinách hranického školství, spolkovém životě či o osobnosti J. H. A. Gallaše, vycházejících na stránkách regionálního tisku.⁶⁰ Gallaš, resp. knihovna, kterou založil ve městě v roce 1811 (hlavně její vznik a fungování), je předmětem statě „Gallašova knihovna“, bezesporu nejvýznamnějšího Cigánkova příspěvku k tomuto tématu, jenž byl zveřejněn na stranách výroční zprávy gymnázia z roku 1930.⁶¹ Tiskem vyšel také obsáhlý památník o vzniku a vývoji hranického spolku Sokol, jehož vypracováním byl Cigánek pověřen.⁶² Více než stostránkové dílo vytvořené na základě dostupné pramenné základny je opět velmi precizně zpracováno a splnilo v době svého vzniku zcela jistě svůj účel – být důstojným vyličením dějin a oslavou spolku v roce jeho padesátiletého výročí.

Doposud ne úplně známou a doceněnou oblast Cigánkovy činnosti představují jeho dílo rukopisné, excerpta a poznámky k hranickým dějinám. Vydání se nedočkala např. rozsáhlá Kronika Občanské besedy „Jurik“ v Hranicích 1862–1938 (284 s.), v níž autor podal syntetický obraz dějin tohoto spolku od založení v roce 1862 až po svůj odchod z něj (1939).⁶³ Pro starší období mu byly pramenem vedle zápisů ze zasedání členů spolku také zápisy ze zasedání městského zastupitelstva, tištěné prameny ve formě denního tisku, publikovaných vzpomínek aj. V tomto spise několikrát prokázal snahu o kritické vyličení událostí, mistry se však nedokázal vyvarovat určitých nepřesností (např. tvrzení, že Občanská beseda byla nejstarším hranickým spolkem). Významnou součástí díla je rovněž přiložený životopis představitele hranické kulturní scény druhé poloviny 20. a první poloviny 30. let 20. století Hynka Keppla (1858–1934).

Z nevelké pozůstalosti Emila Cigánka, která je uložena v přerovském okresním archívu a obsahuje materiály vzniklé v letech 1913–1941, je na tomto místě nutné vyzdvihnout a ocenit alespoň jeho rozsáhlá excerpta,

popř. poznámky k dějinám města od počátku 19. století až do konce 30. let 20. století.⁶⁴ Obsahují hlavně záznamy o činnosti obecního výboru a rady, představitelích místní politické scény, kulturním a spolkovém životě, dění ve městě po vzniku Československa, německé menšině v Hranicích v období první republiky aj.⁶⁵

Odchod z Hranic a závěr života (1939–1949)

Přestože byl Cigánek při svém odchodu do důchodu rozhodnutý, že v Hranicích stráví zbytek života, byl vnějšími okolnostmi nakonec donucen tento svůj původní záměr změnit. Na konci června 1939 se odstěhoval za rodinou do Pardubic, kde žil s výjimkou krátkého intermezza v Hořejším Vrchlabí až do své smrti. Sám Cigánek se o příčinách odchodu z Hranic vyjádřil poměrně jasně v dopise z roku 1948, jenž obsahuje jeho základní životopisná data: „*Události let 1938 a 1939 mne přiměly ke změně bydliště, rodina totiž dospěla a děti všechny byly usazeny mimo Hranice. Po německé okupaci mi bylo jasné, že návštěvy dětí a styk s nimi budou skoro nemožné, a proto jsem změnil své původní rozhodnutí a přestěhoval se za dcerou (Oljou) a nejmladším synem (Bořivojem) do Pardubic.*“⁶⁶ O tom, že

57 Deset let našeho ústavu za republiky 1918–1928. In: 8. (od založení ústavu 15.) výroční zpráva Státního reálného gymnasia v Hranicích za šk. rok 1927–1928. Hranice 1928, s. 5–14.

58 Střední škola v Hranicích. 50 let německého gymnasia. In: 9. (od založení ústavu 16.) výroční zpráva Státního reálného gymnasia v Hranicích za šk. rok 1928–1929. Hranice 1929, s. 3–11.

59 CIGÁNEK, E.: Založení českého městského reálného gymnasia v Hranicích roku 1912. In: 25 let českého státního reálného gymnasia v Hranicích 1912–1937. 51 let prvního gymnasia v Hranicích 1871–1922. Hranice 1937, s. 4–15; České obecní reálné gymnasium 1871–2; Německé gymnasium. In: Tamtéž, s. 74–87.

60 Za zmínku stojí např. CIGÁNEK, E.: Sedmdesát let Besedy Jurik 1862–1932. In: Přehled [z 25. 3. 1932] 3, 1932, 13, s. 1–3; Tamtéž [1. 4. 1932] 3, 1932, 14, s. 2; Tamtéž, [8. 4. 1932] 3, 1932, 15, s. 1–2; Gallaš o teplickém údolí (r. 1828). In: Lázeňský zpravodaj uhličitéch lázní Teplice nad Bečvou (dále jen LZULT) 3, 1934, 3, s. 1; Gallaš o teplickém údolí (r. 1828). In: Tamtéž 3, 1934, 8, s. 1; V Hranicích před 40 lety [Boj o českou školu]. In: Přehled [ze 17. 4. 1936] 6, 1936, 16, s. 1; Tamtéž [24. 4. 1936] 6, 1936, 17, s. 1–2; Temtéz [1. 5. 1936] 6, 1936, 18, s. 1; Tamtéž [15. 5. 1936] 6, 1936, 20, s. 5; Tamtéž [5. 6. 1936] 6, 1936, 23, s. 5; Gallaš o svém otci. In: Přehled [ze dne 2. 2. 1940] 10, 1940, 5, s. 2; Tamtéž [9. 2. 1940] 10, 1940, 6, s. 2.

61 CIGÁNEK, E.: Gallašova knihovna. In: 10. výroční zpráva Státního reálného gymnasia v Hranicích za šk. rok 1929–30. Hranice 1930, s. 3–19.

62 Padesát let Sokola Hranice 1887–1937. Památník Sokola v Hranicích vydaný v padesátém roce trvání jednoty. Uspoř. Emil Cigánek. Přerov 1937.

63 Kronika Občanské besedy „Jurik“ v Hranicích 1862–1938. SOkA Přerov, fond Občanská beseda „Jurik“ v Hranicích, inv. č. 1. Kronika je dovedena posledním zápisem až do 23. 5. 1939.

64 Pozůstalost Emila Cigánka je uložena ve SOkA Přerov, fond Cigánek Emil.

65 SOkA Přerov, fond Cigánek Emil, inv. č. 7–9. Cigánkova excerpta a poznámky se podobně jako jeho veškerá činnost i tvorba vyznačují značnou pečlivostí a smyslem pro systematickosti. Jejich význam však spočívá především v tom, že umožňují poznat šíři Cigánkových aktivit, zájmy, zastávané názory (i převládající dobový názor), nebo jeho vztah k Hranicím a jejich obyvatelům. Přestože se záznamy vyznačují poměrně velkou spolehlivostí, nebylo by vhodné považovat, resp. využívat je pro zachování objektivitu a někdy také faktografické správnosti bez konfrontace s jinými prameny jako primárního pramene pro poznání hranických dějin.

pro něj nebylo rozhodně jednoduché opustit město a jeho obyvatele, k nimž si vytvořil během necelých 27 let silný citový vztah, se zmiňuje na jiném místě téhož dopisu: „*S těžkým srdcem jsem odjížděl 28. června z Hranic, abych blíže rodiny vyčkával dalšího vývoje událostí.*“ Do jisté míry mohl Cigánkův smutek při odchodu z Hranic nepatrně zmírnit snad pouze fakt, že se hranické poměry na konci 30. let značně lišily od doby jeho příchodu, popř. prvních let jeho působení zde. Rovněž po ukončení aktivní služby zůstával i nadále nesmírně činnou osobou a bedlivě vnímal místní poměry. Mohl být znechucen překážkami při vedení kroniky, soudobým stavem komunální politiky stejně jako vztahem hranické radnice ke kultuře vůbec. Jiný problém vyplýval z faktu, že Hranice byly městem a centrem oblasti s významným zastoupením německé menšiny. Bylo zde tedy jen velmi obtížné (pro osobnost Cigánkova rozhledu obzvlášť) nezaznamenat výraznou proměnu ve zdejších česko-německých vztazích, ke které docházelo během 30. let, s větší intenzitou pak pochopitelně na jejich konci.

Ani Cigánkovým odchodem z Hranic nebylo zcela přerušeno pouto, které se během let vytvořilo mezi ním, městem a jeho obyvateli. Dále se aktivně zajímal o jejich osudy a z nového bydliště sledoval v rámci svých možností vývoj zdejších poměrů.

Cigánkova pouť životem skončila ve věku 76 let v Pardubicích 2. července 1949. Pohřební obřad této významné postavy hranických dějin se konal v tamním krematoriu o čtyři dny později.

Závěrem

S odchodem Emila Cigánka z Hranic v červnu 1939 opustila město jedna z významných postav jeho dějin první poloviny 20. století. Vedle svého úspěšného účinkování v čele reálného gymnázia, pro místní region tolik důležitého ústavu, se Cigánek výrazným způsobem zapojil také do hranického kulturního, spolkového a částečně také politického i sportovního života. Pro gymnázium byl nepochybně jedním z rozhodujících faktorů, které jej pomohly udržet v nesnadných prvních letech existence, a v prvorepublikovém období garantem jeho zdárného rozvoje. Svým působením na škole, v místních spolcích, kuratoriích, odborech zřizovaných při obecním zastupitelstvu a jiných organizacích patřil ve své době k předním osobnostem, které měly vliv na různé sféry života obyvatel města. K Hranicím a Hraničanům si Cigánek vytvořil během svého pobytu vřelý vztah a pevné citové pouto, které nebylo zpřetrháno ani po jeho odstěhování do Pardubic.

Do historie Hranic se zapsal navždy i jiným způsobem – bohatou vydanou i rukopisnou tvorbou, věnovanou zejména jejich dějinám 19. a 20. století, která se doposud podle názoru autora příspěvku zcela nedočkala svého oprávněného ocenění.

Tento krátký článek se pokusil vylíčit životní osudy Emila Cigánka, postihnout celou šíři aktivit i rozmanitost jeho tvorby a poukázat na Cigánkův přínos a význam pro Hranice, město, v němž během svého působení zanechal trvalou a výraznou stopu. Snad se podařilo naplnit záměr autora a osobnost Emila Cigánka se dočkala svého zaslouženého zviditelnění a náležitého ocenění.

66 Dopis Emila Cigánka Místnímu národnímu výboru v Hranicích z 12. 6. 1948. Kronika města Hranic za rok 1938. SOKA Přerov, fond AM Hranice, inv. č. 137.

O autorech

Oldřich Fiala

knihovník Muzea Komenského
v Přerově
knihovna@prerovmuzeum.cz
fialovi.km@tiscali.cz

Věra Fišmistrová

archivářka Státního okresního
archivu Přerov
v.fismistrova@pr.archives.cz

Bc. Petr Jirák

archivář Státního okresního
archivu Přerov
p.jirak@pr.archives.cz

Dr. Jan Jirka

čestný člen Českého atletického
svazu, Praha

**RNDr. et Mgr. František John,
Ph.D.**

arcidiecézní kampanolog
frantisek.john@post.cz

Mgr. Petr Kadlec

doktorand katedry historie
Filozofické fakulty Ostravské
univerzity v Ostravě
petrkadlec84@seznam.cz

PhDr. Pavel Kopeček

odborný asistent katedry
společenských věd Pedagogické
fakulty Univerzity Palackého
p.kopecek@upol.cz

Jana Krejčová

grafička, grafická designérka
janakrejцова.atelier@seznam.cz

RNDr. Emanuel Kutálek

PhDr. Jiří Lapáček

ředitel Státního okresního archivu
Přerov
j.lapacek@pr.archives.cz

Mgr. Jiří J. K. Nebeský

editor Hranické historické
knihovny
www.historie.hranet.cz
jjknebesky@seznam.cz

PhDr. Ingrid Silná, Ph.D.

pedagog katedry muzikologie
Filozofické fakulty Univerzity
Palackého v Olomouci
ingridsilna@seznam.cz

Ing. Rudolf Štěpančík

ruda.stepa@seznam.cz

Josef Voltr

historik Svazu letců – pobočka
Přerov